

EDEBİ YÖNÜ İLE SEFİL SELİMİ

Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA

A. Aşıklığı

1. Aşıklığa bağlama

Şarkî Edebiyatında yüzyıllar boyu yaşatılan geleneklerden biri de çırak yetiştirme geleneğidir. Türkler gelenekçi bir millettir. Geleneğe bağlılık, iş ve sanatın devam etmesinde önemli rol oynamıştır. Bilhassa esnaflarda gördüğümüz çırak yetiştirme geleneği, toplumun tüm kesimlerinde mevcuttur. Sözel, güreş sporunda, bir pehlivanın kendi yerini dolduracak bir genci yetiştirmesi bunun en güzel örneğidir. Çeşitli mesleklerde ve zanaatlerde de bu böyledir.

Çırak yetiştirme geleneği aşıkların da yaşattığı bir gelenektir. Usta aşık saza ve söze kabiliyeti olan bir genci çırak edinir, yanına gezdirir, saz meclislerine sokar, günü gelince mahlasını verir. Çırak da zamanı gelince ustasının izniyle şiirlerini söylemeye başlar. Ustasının sağlığında ve ölümünden sonra meclislerde, sohbetlerde onun şiiriyle söze başlar, adını yaşatır, izinden gider.

Sivas'ta, çırak yetiştirme geleneğinin farklı bir şekli daha vardır ki Sefil Selim işte bu yolla aşıklığa başlamıştır.

Şarkışla'nın Kızılcağızla köyü mezarı Kadılı'da oturan, Sefil Selim'in "Şeyhim, ustam" dediği, halkın Çoban Mehmet olarak bildiği Mehmet Can bu geleneği yaşatan yetene temsilcisidir. Mehmet Can, 1931 doğumlu, ümmî bir şairdir. Sazı yoktur, evli ve üçü erkek, altı çocuk babasıdır. Halk, Çoban Mehmed'i ermiş bir kişi olarak bilir. Çeşitli kerametler gösterdiği ve buna şahit olanların hâlâ yaşadıkları yeminle anlatılmaktadır.

Mehmet Can, sohbet ehli, sanatına, bilhassa şiire, güzel söze düşkün bir gönül eridir. Bu temayülünden dolayı evinde her fırsatta sohbetler düzenler, çevresindekileri irşat etmeye çalışır. Düzenlenen sohbetler zamanla şiirle ve sazla daha anlamlı hale gelmiştir. Saz meclislerine her yaşta insanlar katılmaktadır. Meclislerde, eli saz tutanlar usta aşıklardan ve pirleri Çoban Mehmed'in izniyle kendi deyişlerinden örnekler sunarlar. Meşke zaman zaman Çoban Mehmed'in de şiiriyle katıldığı olur. Kişiler, bu meclislere sürekli katılmak suretiyle -başlangıçta şiirle uzaktan yakından ilgisi olmasa dahi- şiir söylemeye başlamakta, hatta irticali şiir söyler hale gelmektedir.

Sefil Selim, kendisini aşıklığa yöneltten Çoban Mehmed'in yanına 1960'ta gitmiştir. Gidiş sebebi, eşinin hastalığını manevi yönden tedavi edici sebebiyledir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi verdiğimizden, tekrar aynı konu üzerinde durmayacağız. Ne var ki, aşıklığa bağlama konusunda bize anlattıklarımızı da kaydetmeden geçemeyeceğiz.

"Pirimin yanına gittiğim vakit, yatağında sırtüstü yatıyordu. Ayakları felçli idi, belden aşağısı tutmuyordu. Doktorlar, 'Senin derdinin şifası yoktur. Ölünceye kadar böyle kalırsın.' demişler. Pirim on yedi yıl yatmış. Birgün ne hikmettir bilinmez, birdenbire doğrulmuş, yürümeye başlamış. O gün bu gün yürüyor.

Neyse... Ben gittiğimde sırtüstü yatıyordu. Etrafında sekiz-on yaşında çocuklar çevrelenmiş saz çalıyor, türkü söylüyorlardı. Bunu hayretle karşıladım. Keşke ben de çalıp söylesem diye aklımdan geçirdim. Ziyaretlerimi sıklaştırdım. Yanımsıra bazı arkadaşlarımı da götürmeye başladım. 15-20 kişi vardık. Her seferimde o çocuklar saz çalarken görüyordum.

Pirim saz çaldırıyor, sohbet ediyordu. Sohbetinde peygamberimizin, ashabın, Battal Gazi ve Ebu Müslim'in menkabelerinden anlatıyor, geçmiş aşıkların şiirlerini söylüyordu. Altı ay böyle devam etti. Yine birgün çocuklar deyiş söylerken bana: 'Hadi sen de söyle.' dedi. Hiç hazırlığım yoktu. 4-5 katalık bir şiir söyledim. Şimdi aklımda değil, söyledim gitti. Oraya duyduğum ilgiyi, sevgiyi anlatan bir deyişti. Pirim: 'Bugün bir kişilik aşık oldum.' dedi. Yani, 'Seni ancak bir kişi dinler.' demek istiyordu. Ziyaretime devam ettim. 3-5 günde, haftada, on günde bir gidiyordum. Bu arada çat-pat söylüyordum, bunları da deftere yazıyordum. Bir de onun tavsiye ettiği kitapları okuyordum. Bunlar dîni, tasavvufî ve menkabevî kitaplardı. Pir beni öğlettikçe; 'İki kişilik... Üç kişilik aşık oldun.' diyordu. Aradan 26 yıl geçti. Sonunda: 'Artık Türkiye'nin aşığı'n.' dedi. Kalabalık bir ziyaretçi huzurunda okuyup dua etti, manevî diplomasını verdi. Tabi bu 26 yıl içinde bazı programlara katıldım. Ancak gerçek aşıklığa zaman elde ettim. Mahlasımı da o verdi. Sadece benim değil, benimle birlikte ziyarete devam eden arkadaşlarıma da o mahlas verdi. Bunlar Doğuşığı, Gündüz, Hüroğlu, Ozan Faik ve Seren'dir. Hepsinin de irticali vardır. Pirimizin yanına gi-

dip gelmeden evvel, hepimiz de konuşmadan aciz kimselerdik. Gün geldi hepimizin dili çözüldü. Pirimizin de irticali vardır. Şiirlerini ne zaman yazmak istesek, müsaade etmedi. Anlayacağımız, hiç birimizde şiiri yok.

Pirimizin huzurundaki sazlı-sözlü sohbet bazen sabaha kadar sürer. Kimi zaman kendisi ayak verir. Şiirlerdeki konular genellikle tasavvufi. Biz bu ziyaretlere pekçok arkadaş birlikte başladık. Ancak altı kişi devam ettirdik. Öbürleri âşık olmadılar. Biz hâlâ sohbetlere devam ediyoruz..."

Bu şekilde âşıkğa başlayan Sefil Selimî'nin iki çağı var; Kenan Gözcü ile, torunu Sadullah Günbudut. Selimî, Kenan Gözcü'ye Kadîmî, torununa da Sadullah Selimî mahlaslarını vermiştir. İkisi de saz çalmakta ve Sefil Selimî'yle birlikte zaman zaman Çoban Mehmed'in yanına gitmektedirler.

Sefil Selimî'nin anlattıkları konumuza yeni bir boyut getirmektedir. Farklı bir örneğini gördüğümüz bu şekilde çırak yetiştirme tarzının Sivas dışında da var olup olmadığı meçhulümüzdür. Ancak bu bilgiler dahi, bizi, çırak yetiştirme konusunda çok yönlü düşünmeye zorlamaktadır.

2. Saz ile ilgili

Sefil Selimî 21-22 senedir saz çalmaktadır. Kendisine pirinin telkin ettiği "Âşığın saz, sözü, Mevlâ'da gözü olmalı" düsturuna bağlı kalarak saz öğrenmenin lüzumuna inanmış, Sivas'ta Mehmet Tek, Nuh Erdoğan ve Nihat Soysal gibi ustalardan ders almıştır. Zamanla bu yolda ilerlemiş ve kendi üslubunu kazanmaya başlamıştır. Ezgilerini ortaya koyarken başka âşıkların kullandığı makamları kullanmamaya azami dikkat gösterir. Bağlıca gayesi, kendisine has makam ve usul meydana getirmektir. Bunda da başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Ezgilerini nasıl meydana getirdiğini sordüğümüzde şunları söyledi: "İrticali olan bir âşık olduğumdan, önce bir ağzı (nefes) çekerim. O ağzı hoşuma giderse üzerinde çalışırım. Tabii ilk şekli gibi kalmas. Temeli aynı olur ama epey değiştiririm."

Sefil Selimî'nin 100'ün üstünde ezgili parçası vardır. Bunlardan birkaç tanesi TRT Repertuarına alınmıştır. Özellikle gösteren 40-45 parçası Kültür Bakanlığın Sivas Devlet Türk Halk Müziği Korosu bağlama sanatçısı ve sanat kurulu üyesi Uğur Kaya tarafından notaya alınmış olup yayına hazırlanmaktadır.

3. Âşıklarla karşılaşması, başarıları, ödülleri

Sefil Selimî irticali olan bir âşıktır. Kelime hazinesi zengin olduğu için (Bkz. Dil ve Üslup) kafiye bulmakta güçlük çekmez. Sık sık irticali şiir söylemesi de bu yolda ilerlemesinde önemli rol oynamıştır. Çeşitli vesilelerle katıldığı bayram, şenlik, festival veya anma toplantılarında halk şiirinin hemen her dalında ödüller kazanmış. Şiir okuma, sıtma, lebleğmez, hikâyeli türkü, destan, tasavvufî şiir vs. gibi değerlendirmelerde aldığı ödül 50'den fazladır.

B, SANATI

1. Şiirlerin teknik yapısı

a. Vezni

Âşık Sefil Selimî, bütün şiirlerini hece vezni ile söylemiştir. Bunu yaparken sadece 8 ve 11 heceli kahplar içinde kalmamış 5,6,7,8,14,16'lı şekilleri de başarıyla uygulamıştır. Yoğunluk itibarıyla 11 heceli şiirler daha fazladır. Şiirlerin hemen hemen tamamında duraklara hakimdir. Ne var ki aynı üstünlüğü 5 ve 6'lı şiirlerde ortaya koymamıştır. Hece sayısının az sayıda oluşunun duraklardaki sağlamlığı olumsuz yönde etkileyebileceğini göz önünde tutarsak, bu başarısızlığı da normal karşılamamız gerekir.

b. Kafiye

Bilindiği gibi, halk şiirinde en fazla yarım kafiye kullanılmıştır. Kullandığı kafiye çeşidi bakımından Sefil Selimî de bu esasa uyarak, diğer âşıklarla herhangi bir farklılığa düşmez. Gerçi çok sayıda dörtlükte tam kafiye, hatta zengin kafiye kullanmışsa da, bunda yukarıda işaret ettiğimiz genel hükümü değiştirecek boyutlara ulaşmamıştır. Kafiye sözlere kullanırken, basmakalıp sözlerin dışına çıkarak farklı kelimeleri kullanmaya özen göstermiş, herhangi bir zorlamaya düşmeden bunda da başarı sağlamıştır. Gerek dörtlüklerde gerekse şiirinin tamamında anlam bütünlüğüne uymuştur. Son mısralarda genellikle "döner ayak"ı tercih etmiş, nadiren de olsa "tek ayak"lı şiirler söylemiştir. Mümkün olduğu kadar önceki âşıkların kullandığı "ayak"lara itibar etmemiş, orijinal "ayak"lar kullanmaya çalışmıştır. Diğer taraftan iki, üç, hatta dört kafiye şiirler de yazmıştır. Bunlardan bütün kelimeleri birbiriyle kafiye, 8 heceli şiiri orijinaldir.

Sefil Selimî'nin şiirlerinin çoğu 7-8 dörtlükten fazladır. 30-40 hatta daha çok sayıda dörtlükten oluşan şiirler oldukça fazladır. Sözelgesi, Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü dolayısıyla yazdığı şiir 361 dörtlüktür. Üstelik bunlarda da dörtlük sayısını artırmada kolaylık sağlayan tek ayak kullanmamıştır. Bu başarısının sebebini de edindiği kültürün tabii sonucu olan kelime hazinesinin fazlalığına bağlayabiliriz. Şiirlerdeki kafiye düzeni ise, hemen hemen tamamında, koşmalarda olduğu gibidir. Selimî, birkaç şiirini de beyitlerle yazmış ve bunda da başarı sağlamıştır.

c. Dil ve üslup

Şiire konu olan olay, durum, dilek, duygu ve düşünce gibi faktörlerin ele alınış ve işleniş tarzı, her âşıkta farklı farklıdır. Bu farklılığı doğuran sebepleri de kişinin kültürü, dili ve üslubu belirler. Sözelgesi, Karacaoğlan, Gevherî den; Seyranî, Ruhsatî den; Şeref Taşlıova, Gürünlü Gülhanî den; bu sebeple ayrılırlar. Bir başka deyişle üslup ve dil, âşığın sanatçı kimliğini ortaya koyan en önemli faktördür.

Sefil Selimî'yi dil ve üslup açısından ele aldığımızda onun çok yönlü özelliklere sahip olduğunu görürüz.

şairlerinden hareketlerle tespit ettiğimiz özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Dörtlülüklerde doldurma mısra hemen hemen yok gibidir. Her mısra anlatılan hükümlerle ilgili olup mümkün olduğunca dördüncü mısra ile bağlantılıdır.

2. Kullanılan kelimeler üç cephede kendini göstermektedir. Mahalli sözler, ülkenin her tarafında kullanılan kelime ve deyimler, Arapça-Farsça kelimeler.

Mahalli sözler Şarkışla yöresine aittir. Âşık unutulmaya yüz tutmuş bu kelimelerin, şiir sayesinde hayatini devam ettireceği inancıyla, şuurlu olarak bu yola baş vurmuştur.

İkinci grupta yer alan, yaşayan kelimelere gelince: bunlar, farklılık ve çeşitlilik gösterir. Bunun sebebi de âşığın yurtiçinde ve dışında pekçok yeri gezmesi ve bu sayede pekçok insanla beraber olmasıdır.

Sefil Selim'in şiirlerinde azımsanmayacak sayıda Arapça ve Farsça kelimeler mevcuttur. Bunda da okuduğu dini ve tasavvufi eserlerle, şeyhi Çoban Mehmed'in sohbetlerinde duyduğu sözlerin rolü oldukça fazladır.

3. Gerek şiir gerekse dörtlülük bütününde olsun, konular bir akış içerisinde işlenmiştir. Bu yapılırken kişi, yer, olay ve kurum gibi ayrıntılar atlanmamıştır.

4. Şiirde -tekrir hariç- monotonluğa yol açan kelime tekrarlarına Sefil Selim'de pek rastlanmaz. Bunu yapmamak için de özel gayret sarfedir.

5. Tasvirler ve tekrarlar (ikiizlemeler "domur domur soğuk terler - uzun kısa, emli emsiz benimdir - elem deste deste yas çeşit çeşit - soytarılar tez tez eyiyor kem küm") sık sık kullanılmıştır.

6. Bazı sözlerin, vurguyu sağlayacak şekilde kullanılıp ve değişik çekimleri tercih edilmiştir. "Yemedim yiyemem yiyene vah vah - Parçalayıp kıym kıym kıyınlar - yastayın yasta - Tap da tap tap da tap tap müziği var" vs. gibi örneklerde görüldüğü üzere bununla şiire ahenk, akıcılık ve müzikalite kazandırılmıştır.

7. Zaman zaman tezatlarla müracaat edilmiştir. "Hesapsız mah var yatak yeri yok - Siviyi katıya eyledim dahil / Mânâyı maddeyle karıyorum hey - Kimisi cennette kimisi korda - Aza kanaat yok çoktan bikan yok" gibi örnekler bunlardan bazılarıdır.

3. Konular

Âşıklar, halkın duygularına, düşüncelerine, inançlarına, dünya görüşlerine, isteklerine, derterine, sıkıntularına, neşelerine tercüman olan kişilerdir. Sözleri özül, ahenkli ve kalıcı nitelikte olup, gerçeği ve doğruyu yansıtır.

Türk Halk Şiirinde işlenen konular müşterektir. Bir başka deyişle, bir âşığın şiirinde yer verdiği konuya, bir başka devirde ve bir başka devirde ve bir başka yörede, herhangi bir âşık da yer verir. Sefil Selim de bu konulara yer vermekle, müşterek geleneğin bir üyesi olduğunu ortaya koyar.

Hemen her konuda şiir söyleyen Sefil Selim, şiirlerinde pekçok âşıkta rastladığımız aşk, tabiat, gurbet, öğüt, tağlama, tenkit, tasavvufi düşünce, fanilik, şikâyet, dert, dilek konularını işlemiştir. Ne var ki, âşıkların zaman ve mekana bağlı olarak konuyu ele alış tarzlarında farklılıklar görülür. Acaba Sefil Selim de bu ne şekilde tezahür eder?

Binden fazla şiire sahip olan Sefil Selim'in şiirleri, konuları itibariyle üç safhada incelenebilir.

I. Safha: Şahsi duygu ve düşüncelere yer verilen ilk şiirler. Bunlar Sefil Selim'in şiirlik vadisinde ilerlemesine payanda teşkil eden iddiaaz, mütevazı şiirlerdir.

II. Safha: Hemen her konunun işlendiği safhadır. Biraz önce de söylediğimiz gibi Sefil Selim toplum meselelerine ve şahsi duygu, inanç ve kanaatlere kayıtsız kalmamış, bu konudaki düşüncelerini şiirlerine aktarmıştır. Bunların pekçoğunda da başarılı örnekler ortaya koymuş, hatta bazılarını ezgileriyle daha da güzel hale getirmiştir.

III. Safha: Tasavvufi şiirlerine çoğunlukta olduğu safhadır. Bilhassa 1970'li yıllardan itibaren ortaya konulmuş türlerdendir. Bu safhada her ne kadar diğer konulardan kopulmamış ise de daha ziyade tasavvufi düşüncenin aksettirdiği şiirlere ağırlık verilmiştir. Bu da Sefil Selim'in asıl cephesini belirlemiştir. Âşıklar, el aldıkları konulara göre isimlendirilse, Sefil Selim'ye "tasavvuf şairi" demek herhalde isabetli davranmış oluruz. Bu konuda şiir yazmak için devir nazariyesini, vahdet-i vücüt düşüncesini bilmek, tasavvufi kültüre vakıf olmak gerekir.

Sefil Selim, bu alanda başarılı ürünler sergilemiş âşıktır.

3. Şöhreti ve etkisi

Selim'in âşıkığa başlamasına Şeyhi Çoban Mehmed sebep olmuştur. Selim, Çoban Mehmed'in yanında saz ve söz meclislerine katılmanın yanında birtakım dini, tasavvufi ve menkabevi kitaplar da okumuştur. Bu arada ön planda olan, şiirleri en çok terennüm edilen şahıs da Yunus Emre olmuştur. Dolayısıyla Sefil Selim'in ruhunun derinliklerine ilk parıltıları veren de Yunus'taki derin anlam ve düşünce olmuştur. Böylelikle Yunus, Sefil Selim'yi manevi yönden etkileyen ilk kişidir. Daha sonra halk şiiri vadisinde şöhret bulmuş Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Deliktaş Ruhsatı, Devellî Seyranî, Âşık Veysel, Emrah gibi pekçok âşığın şiiri de bu yolda ilerlemesinde rol oynamıştır. Ne var ki, Sefil Selim hiç bir halk şairini usta olarak görmemiş, "Benim yegâne ustam Çoban Mehmet'tir." diyerek kesin bir hükümlerle bu konuya açıklık kazandırmıştır.

Ünü bütün yurda yayılmış olan Sefil Selim ise, başta paraklı Sefil Kadimî, Kayseri'de Ali Yıldız ve torunu Sadullah Selimî olmak üzere çevre âşıkları üzerinde etkili olmuştur.